

Ny dansk kvalifikationsramme for videregående uddannelse

**Referencegruppen om en ny dansk kvalifikationsramme
for videregående uddannelser
Maj 2007**

Indhold

- 1. Hvad er en kvalifikationsramme?**
- 2. Hvem har glæde af en kvalifikationsramme?**
- 3. Kvalifikationsrammens arkitektur og centrale begreber**
- 4. Konsekvenser af en ny kvalifikationsramme**
- 5. Beskrivelser af trindelingen for videregående uddannelse i Danmark**
- 6. Beskrivelser af typer af videregående uddannelses grader i Danmark**
- 7. Anvendte kilder**

Bilag 1: Kvalifikationsniveauer

Bilag 2: Beskrivelser af de ordinære videregående grader i Danmark (typebeskrivelser)

Bilag 3: Beskrivelser af de videregående grader under videreuddannelsessystemet for voksne i Danmark (typebeskrivelser)

Bilag 4: Kommissorium for referencegruppe for dansk kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser

Bilag 5: Referencegruppens medlemmer

Bilag 6: Referencegruppens konsultationer

Ny dansk kvalifikationsramme

1. Hvad er en kvalifikationsramme?

En kvalifikationsramme er en samlet og systematisk beskrivelse af de forskellige typer af grader som udbydes inden for et givent uddannelsessystem. I en kvalifikationsramme er graderne koblet til de niveauer der findes i uddannelsessystemet, og deres særlige karakteristika er beskrevet. Det kan dreje sig om en række formelle forhold, fx adgangsforudsætningerne, længden af den medgåede studietid og mulighederne for efterfølgende videreuddannelse. Et særligt kendetegn for kvalifikationsrammer er desuden at niveauer og grader beskrives ud fra hvilket læringsudbytte en studerende typisk har opnået ved afgang med fokus på den studerendes læring frem for det mere traditionelle fokus på pensum, undervisningsformer og medgået tid.

I Danmark har vi haft en national kvalifikationsramme for den videregående del af uddannelsessystemet siden 2003. Den såkaldte kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser blev udarbejdet af den danske Bologna-følgegruppe og trådte i kraft i sommeren 2003.

Der er flere grunde til at det i 2007 nu er tid til at fremlægge en ny og revideret kvalifikationsramme. Samlet set tillægges nationale kvalifikationsrammer en langt større betydning i dag end da kvalifikationsnøglen for videregående uddannelser blev formuleret i 2001-2003. En ny dansk kvalifikationsramme skal blandt andet leve op til en række europæiske forventninger. En overordnet ramme for grader i det fælleseuropæiske område for videregående uddannelse blev vedtaget af ministrene på deres møde i Bergen i maj 2005 som led i Bologna-processen, og i EU er der fremlagt en referenceramme for kvalifikation og livslang læring. En ny dansk kvalifikationsramme vil formentlig få en mere formel placering da det kommende akkrediteringssystem sandsynligvis vil referere til den. Dertil kommer at det er fornuftigt at nyttiggøre de mange erfaringer som en lang række uddannelser på både Kulturministeriets, Undervisningsministeriets og Videnskabsministeriets områder allerede har høstet med at bruge kompetencebeskrivelser og den hidtidige nøgles systematik og terminologi.

2. Hvem har glæde af en kvalifikationsramme?

Kvalifikationsrammen fastlægger niveauer og standarder for både eksisterende og nye uddannelser og giver en overordnet beskrivelse af det videregående uddannelsessystem i Danmark. Det er dog først når alle de enkelte uddannelser og grupper af uddannelser har beskrevet hvad en studerende forventes at vide og kunne ved afslutningen af studiet, at det fulde potentiale ved rammen træder frem.

Kvalifikationsrammen og de enkelte uddannelsers beskrivelser af læringsudbyttet henvender sig samlet set til en bred kreds af interessenter.

Det gælder blandt andre:

- Uddannelsessøgende og deres pårørende
- Danske og udenlandske studerende
- Arbejdsmarkedets aftagere
- Uddannelsesinstitutionerne
- Offentligheden
- Udenlandske institutioner og myndigheder

Det er håbet at det øgede fokus på de studerendes læringsudbytte ved endt uddannelse kan være et redskab til at indfri en række ønsker:

- Gennemsigtighed og gennemskelighed

Tydeligere beskrivelser af uddannelsernes mål og sigte kan bidrage til at relevante interessenter, herunder ikke mindst potentielle og allerede optagne studerende samt aftagere, har mulighed for at se hvilket læringsudbytte det forventes at de studerende opnår gennem en given uddannelse eller dele af en uddannelse.

- Sammenhæng og overblik

En samlet beskrivelse af niveauer og grader giver uddannelsessøgende og andre interessenter overblik over mulige veje gennem uddannelsessystemet og synliggør eventuelle blindgyder.

- Relevans og beskæftigelse

De enkelte uddannelsers beskrivelser af læringsudbyttet understøtter en større målorientering af uddannelserne og kan bidrage til at sikre at der er en forventet sammenhæng mellem det, en given uddannelse udvikler hos de studerende, og det dimittenderne efterfølgende har brug for, og som efterspørges på arbejdsmarkedet.

- International sammenlignelighed

Mere præcise beskrivelser af karakteren af og niveauet for det forventede læringsudbytte kan fremme mobiliteten på tværs af landegrænser for studerende og færdiguddannede. Det gælder både i forhold til udvekslinger, fx i form af pointsystemer, herunder ECTS, og i forhold til at få anerkendt sine uddannelseskvalifikationer i andre uddannelses- og arbejdsmarkedssystemer.

- Kvalitetssikring

Bedre målbeskrivelser af forventninger og krav til de studerendes læringsudbytte ved afslutningen af et uddannelsesforløb giver et sikrere grundlag for bedømmelse ved eksaminer, kritikker, mv. og for ekstern kvalitetssikring i form af evaluering eller akkreditering.

- Realkompetence

Eksplícitte beskrivelser af læringsudbyttet gør det nemmere at vurdere om kompetencer opnået uden for de formelle uddannelsessystemer svarer til mål og indhold i en given uddannelse og kan godskrives i form af merit for hele eller dele af uddannelsen.

3. Kvalifikationsrammens arkitektur og centrale begreber

Kvalifikationsrammen er opbygget om en række elementer og begreber der tilsammen danner en struktur for beskrivelserne af de videregående uddannelser i Danmark. I det følgende præsenteres og defineres de vigtigste elementer i kvalifikationsrammens opbygning.

Det drejer sig om:

- Læringsudbytte
- Niveaubeskrivelser
- Gradstypebeskrivelser

Læringsudbytte

De senere års studiebeskrivelser har på alle niveauer fra grundskolen til universiteterne gjort op med at beskrive eksamenskrav som forskellige former for pensum der skal være læst, og som eleven eller den studerende skal kunne redegøre for. Der arbejdes i stedet med formuleringer af mål. Således er uddannelsesmålene i den hidtidige kvalifikationsnøgle beskrevet som forskellige typer af kompetencer der beskriver hvad den studerende skal kunne ved opnåelse af de enkelte grader. Nøglen inddelte uddannelsesmålene i praktiske, akademiske og faglige kompetencer. Denne inddeling har vist sig ikke at være tilstrækkeligt klar og nuanceret når det gjaldt om at beskrive de enkelte uddannelsers mål og niveau i praksis.

I den nye kvalifikationsramme formuleres målene som det læringsudbytte færdiguddannede på forskellige uddannelsesniveauer skal have opnået. Læringsudbyttet opdeles i tre overordnede kategorier som skaber en større spændvidde i den taksonomiske beskrivelse af læringsudbyttet:

- Viden
- Færdigheder
- Kompetencer.

Valget af denne tredeling er primært inspireret af EU-referencerammen for kvalifikationer og livslang læring, Bologna-rammen med de såkaldte Dublin-deskriptorer og den irske kvalifikationsramme. En væsentlig pointe i den nye beskrivelsesmodel er at målene med en uddannelse ikke kun skal defineres som forskellige kompetencer. Kompetencer er fortsat en vigtig kategori, men viden og færdigheder genintroduceres som vigtige kategorier til beskrivelse af det ønskede læringsudbytte som en studerende kan forvente at have opnået ved afslutningen af sin uddannelse.

Til beskrivelserne af uddannelsesniveauer og gradstyper er de tre kategorier yderligere opdelt og udspecificeret for i højere grad at give mulighed for at konkretisere de generelle mål og læringsniveauet, jf. bilag 1-3.

Kategorien *viden* handler om området viden og forståelse og inddeles i følgende parametre/underkategorier:

- Vidensfeltet: Det basale vidensområde som det enkelte uddannelsesstrin arbejder med, herunder hvorvidt det drejer sig om viden om praksis, om teo-

ri og metode eller om anvendelse af teori og metode samt om hvorvidt det drejer sig om forskningsbaseret viden på internationalt niveau.

- Forståelses- og refleksionsniveauet: Den forståelse og refleksion dimittender på det enkelte uddannelsesstrin forventes at være i stand til at udvise i forhold til vidensområdets begreber, teorier, metoder, praksis eller videnskabelige problemstillinger.

Kategorien *færdigheder* kan karakteriseres som dimittendernes centrale kunnen og inddeles i følgende tre parametre/underkategorier:

- Typen af færdigheder: Beherskelsesgraden af forskellige typer af færdigheder og karakteren af disse, fx faglige eller videnskabelige metoder.
- Vurdering og beslutning: Evne til vurdering og beslutning, udvælgelse af metoder og teorier. Her differentieres niveaumæssigt ud fra hvorvidt det drejer sig om vurdering af praksisnære eller teoretiske problemstillinger af større eller mindre kompleksitet samt graden af selvstændig beslutningstagning og udvælgelse på baggrund af den konkrete vurdering.
- Formidling: Gradueringen af kandidaternes evne til at formidle eller diskutere konkrete problemstillinger og løsninger til forskellige modtagergrupper.

Kategorien *kompetencer* omhandler i overensstemmelse med *Den europæiske Kvalifikationsramme* dimittendernes personlige og selvstændige anvendelse af viden og færdigheder. Kompetencerne konkretiseres i følgende tre underkategorier:

- Handlingsrummer: Vidden i de konkrete arbejdsmæssige sammenhænge hvor færdighederne skal kunne bringes til udfoldelse i mere eller mindre uforudsigelige og komplekse sammenhænge.
- Samarbejde og ansvar: Her lægges der vægt på evne til at indgå i samarbejde og indtage en mere eller mindre selvstændig eller direkte igangsættende rolle i forhold til forskellige faglige og tværfaglige samarbejder på forskellige niveauer og med forskellige grader af ansvar.
- Læring. Her lægges der vægt på de færdige kandidaters evne til at tilegne sig ny viden og færdigheder i mere eller mindre strukturerede og velkendte sammenhænge med mere eller mindre selvstændighed.

Inddelingen indebærer at *færdigheder* bliver en forholdsvis bred kategori som omfatter det taksonomiske niveau der ofte benævnes *kvalifikationer*. Skellet mellem færdigheder og kompetencer går netop der hvor kandidaten mere eller mindre af egen kraft/på eget initiativ, selvstændigt overfører konkrete færdigheder til nye områder, sammenhænge og handlingsrum. Et eksempel fra det sproglige område med en skelnen mellem sproglige færdigheder og kommunikative kompetencer kan illustrere dette. Sproglige færdigheder er de byggestene af forskellig art som den kompetente sprogbruger bringer i spil i nye kommunikative sammenhænge. Den kommunikative kompetence kræver hele tiden stillingtagen til hvad der er det rigtige at sige/skrive i den enkelte kommunikationssituation, ud fra viden og færdighed inden for de mange delområder der indgår (fx fonetik, morfologi, syntaks, ordforråd, pragmatik, samtalsituationer og scenarier, stilistisk niveau, kultur etc.).

Niveaubeskrivelser

Kvalifikationsnøglen indplacerede de danske uddannelsesgrader i Bologna-deklarationens oprindelige overordnede uddannelsesstruktur med to niveauer i det fælleseuropæiske område for videregående uddannelse: first-cycle og second-cycle. Begge niveauer opdeltes yderligere i to delniveauer (levels) så nøglen samlet set talte om en firedelt struktur gående fra et sub-degree level (erhvervsakademigrad, videregående voksendannelse), over et degree level (bachelor, professionsbachelor, diplom) og et master level (kandidat, master) til et doctoral level (ph.d.).

I mellemtiden er den overordnet referenceramme for grader i det fælleseuropæiske område blev vedtaget som led i Bologna-processen. Kvalifikationsnøglen for det fælleseuropæiske område beskriver tre videregående niveauer (cycles) ved hjælp af det forventede læringsudbytte (learning outcomes) og det antal ECTS-point som typisk medgår til en uddannelse på det givne niveau. Første niveau (cycle) svarer til den danske bachelorgrad, andet niveau (cycle) til kandidatgraden og tredje niveau til ph.d.-graden.

Den nye kvalifikationsramme tager udgangspunkt i den europæiske referencerammes tre niveauer (cycles) som allerede er den helt fremherskende måde at organisere videregående uddannelse på i Danmark. Derudover fastholdes den hidtidige kvalifikationsnøgles sub-degree level som et særligt dansk kort videregående niveau. Kvalifikationsrammen fastslår altså samlet set at der er fire niveauer i det danske videregående uddannelsessystem. De fire niveauer er:

- Kort videregående niveau
- Bachelorniveau
- Kandidatniveau
- Forskerniveau

I kvalifikationsrammen beskrives de fire niveauer ud fra det læringsudbytte (viden, færdigheder og kompetencer) der forventes af studerende der opnår en grad på det pågældende niveau. Beskrivelserne af læringsudbyttet er dels sket med reference til de europæiske beskrivelser af læringsudbyttet på de enkelte niveauer, de såkaldte Dublin-deskriptorer, som også tilbyder en beskrivelse af det korte videregående niveau, dels med udgangspunkt i det danske regelgrundlag for uddannelserne. Formålet med niveaubeskrivelserne er dels at sikre en fælles reference for forskellige gradstyper på samme niveau, dels at lette sammenligningen med andre kvalifikationsrammer på nationalt eller europæisk niveau.

Niveaubeskrivelserne præsenteres i afsnit 5.

Gradstypebeskrivelser

Kvalifikationsnøglen indeholdt beskrivelser af alle de tilgængelige typer grader i det videregående uddannelsessystem i Danmark. De enkelte gradstyper blev beskrevet ved hjælp af tre elementer: Kompetenceprofil, kompetencemål (intel-

lektuelle kompetencer, faglige kompetencer, praksiskompetencer) og formelle forhold, fx adgangskrav, varighed og videreuddannelsesmuligheder.

Den nye kvalifikationsramme indeholder tilsvarende beskrivelser af alle de videregående gradstyper i Danmark. I den nye model beskrives graderne ud fra det forventede læringsudbytte (viden, færdigheder, kompetencer) og ud fra de formelle forhold der er forbundet med graden.

På kort videregående niveau beskrives følgende grader:

- Erhvervsakademigraden (AK)
- VVU-graden (AU)

På bachelorniveau beskrives:

- Professionsbachelorgraden
- Bachelorgraden
- Diplomgraden

På kandidatniveau beskrives:

- Kandidatgraden
- Mastergraden

På forskerniveau beskrives:

- Ph.d.-graden

Det overvejes i øjeblikket om der skal etableres yderligere to gradstyper i Danmark på henholdsvis bachelor- og kandidatniveau som primært retter sig mod nogle af uddannelserne på Kulturministeriets område. De to nye gradstyper skal i givet fald indarbejdes i kvalifikationsrammen på et senere tidspunkt.

Gradstypebeskrivelserne præsenteres i afsnit 6.

4. Konsekvenser af en ny kvalifikationsramme

Kvalifikationsrammen indebærer en række opfølgende initiativer hvis målsætningerne med den skal indfries. I det følgende præsenteres og diskuteres de nødvendige initiativer:

Implementering i studieordninger

Arbejdet med at beskrive det forventede læringsudbytte af de enkelte uddannelser bliver utvivlsomt en væsentlig udfordring for studienævnene på alle de videregående uddannelsesinstitutioner. Universiteterne har allerede udarbejdet kompetencebeskrivelser af især bacheloruddannelserne i forbindelse med revisionerne af studieordningerne i 2005. Også på Kulturministeriets og Undervisningsministeriets områder er der udarbejdet kompetencebeskrivelser af en række uddannelser. Dette arbejde vil formentlig i høj grad kunne indgå på en værdifuld måde i de nye beskrivelser af det forventede læringsudbytte.

Formålet om at bidrage til øget gennemsigtighed og sammenlignelighed vil bedst blive tilgodeset hvis alle videregående uddannelser benytter kvalifikationsrammens begrebsapparat (viden, færdigheder, kompetencer) som udgangspunkt for beskrivelserne af læringsudbyttet. Erfaringerne med brugen af den hidtidige kvalifikationsnøgle viser at en ensartet brug på de mange forskelligartede uddannelser fordrer dels et veldefineret begrebsapparat, dels at begrebsapparatet betragtes som mere bindende end en vejledende reference-ramme. Det er endnu ikke afklaret hvordan rammen vil blive implementeret på de enkelte ministerområder.

Akkreditering

Alle eksisterende og nye videregående uddannelser i Danmark vil i fremtiden skulle vurderes ud fra fastlagte kriterier for kvalitet og relevans i en akkrediteringsproces. Kun uddannelser som er akkrediteret af det kommende Akkrediteringsråd, vil kunne udbydes med statstilskud. På Videnskabsministeriets område forventes det at institutionerne skal kunne dokumentere at målene for de enkelte uddannelser svarer til den relevante gradstypebeskrivelse i kvalifikationsrammen. Det er endnu uafklaret om der vil blive formuleret tilsvarende kriterier på Kulturministeriets og Undervisningsministeriets områder. I Bologna-processen er der dog en forventning om at der på nationalt niveau etableres en sammenhæng mellem kvalifikationsrammen og den eksterne kvalitetssikring af uddannelserne.

Certificering af kvalifikationsrammen

Den ny kvalifikationsramme skal gennemgå en national selv-certificeringsproces der viser, at den er kompatibel med kvalifikationsrammen for det fælles-europæiske uddannelsesområde som blev vedtaget i 2005 som led i Bologna-processen. Sigtet er at sikre reel sammenlignelighed fra land til land og indebærer ikke en standardisering af uddannelserne og deres indhold. I denne proces skal der blandt andet redegøres for hvordan de danske uddannelsesniveauer og gradstyper svarer til beskrivelserne af de tre *cycles* som udgør hovedstrukturen i Bologna-rammen. Der er opstillet en række krav til hvordan certificerings-processen skal foregå. Blandt andet skal den ansvarlige myndighed

og det relevante kvalitetssikringsorgan være involveret i processen, ligesom internationale eksperter skal inddrages. Desuden skal dokumentationen, som ligger til grund for certificeringsprocessen offentliggøres og oversættes til engelsk. ENIC/NARIC-netværkene for anerkendelse af udenlandske uddannelser opretter og vedligeholder på deres web-side en liste over de europæiske lande, der har fuldført selv-certificeringsprocessen.

Information om den nye kvalifikationsramme

Der er behov for aktivt at synliggøre den nye kvalifikationsramme over for relevante danske og udenlandske målgrupper. Formålet med kvalifikationsrammen fordrer blandt andet at der etableres samlede og offentligt tilgængelige lister over godkendte uddannelser og grader under de respektive gradstyper med tilhørende beskrivelser af det forventede læringsudbytte. Informationen om rammen kan ligeledes omfatte beskrivelser af de typiske veje gennem det videregående uddannelsessystem i Danmark og eventuelt indeholde uddybende vejledninger og forslag til hvordan den kan anvendes i forskellige sammenhænge, fx i studieplanlægningen.

5. Beskrivelser af trindelingen for videregående uddannelse i Danmark

(niveau-beskrivelser)

Nedenfor beskrives de fire niveauer for videregående uddannelse i Danmark.

Der henvises til bilag 1 for en sammenlignende beskrivelse af niveauerne.

Kort videregående niveau	
	Personer der opnår grader på dette niveau
Viden	• Skal have viden om erhvervets/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis • Skal kunne forstå begreber og metoder samt kunne reflektere over erhvervets anvendelse af begreber og metoder
Færdigheder	• Skal kunne anvende et alsidigt sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for erhvervet • Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder • Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal inden for erhvervet/fagområdet kunne håndtere udviklingsorienterede situationer • Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang • Skal i en struktureret sammenhæng kunne tilegne sig færdigheder og ny viden i relation til erhvervet

Bachelorniveau	
	Personer der opnår grader på dette niveau
Viden	• Skal have viden om teori, metoder og praksis inden for et eller flere fagområder eller professioner • Skal kunne forstå og reflektere over teorier, metoder og praksis
Færdigheder	• Skal kunne anvende et eller flere fagområders metoder og redskaber samt kunne anvende generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne eller professionen • Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller • Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til enten fagfæller og ikke-specialister eller samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal kunne håndtere komplekse og udviklings-orienterede situationer i studie- eller arbejdssammenhænge • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang • Skal kunne identificere egne læringsbehov og strukturere egen læring i forskellige læringsmiljøer

Kandidatniveau	
	Personer der opnår grader på dette niveau
Viden	• Skal inden for et eller flere fagområder have viden , som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for et fagområde • Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger
Færdigheder	• Skal mestre fagområdets/ernes videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne • Skal kunne vurdere og vælge blandt fagområdet/ernes videnskabelige metoder, redskaber og generelle færdigheder samt opstille nye analyse- og løsningsmodeller • Skal kunne diskutere professionelle og videnskabelige problemstillinger med både fagfæller og ikke-specialister
Kompetencer	• Skal kunne styre arbejds- og udviklingssituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller • Skal selvstændigt kunne igangsætte og gennemføre fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar • Skal selvstændigt kunne tage ansvar for egen faglig udvikling og specialisering

Forskerniveau	
	Personer der opnår grader på dette niveau
Viden	• Skal have omfattende viden på højeste internationale niveau inden for forskningsområdet • Skal have ydet et væsentligt bidrag til udvikling af ny viden og forståelse inden for forskningsområdet på baggrund af videnskabelige undersøgelser
Færdigheder	• Skal mestre de videnskabelige metoder og redskaber samt mestre øvrige færdigheder der knytter sig til forsknings- og udviklingsopgaver inden for området • Skal kunne analysere, evaluere og udvikle nye ideer herunder designe og udvikle nye teknikker og færdigheder inden for fagområdet • Skal kunne tage del i fagområdets internationale diskussioner og formidle videnskabelige nyheder og fremskridt til et bredt publikum
Kompetencer	• Skal kunne tilrettelægge og styre forsknings- og udviklingsopgaver i komplekse og uforudsigelige sammenhænge • Skal på egen hånd kunne igangsætte og indgå i nationalt og internationalt samarbejde om forskning og udvikling med videnskabelig integritet • Skal selvstændigt kunne igangsætte forsknings- og udviklingsprojekter og herigennem frembringe ny viden og nye færdigheder som udvikler forskningsområdet

6. Beskrivelser af typer af videregående uddannelsesgrader i Danmark

Nedenfor beskrives de otte gradstyper som aktuelt findes i det videregående uddannelsessystem i Danmark. Der henvises til bilag 2 og 3 for en udvidet beskrivelse af gradstypernes formelle forhold i henholdsvis det ordinære uddannelsessystem og voksenuddannelsessystemet.

Grader på kort videregående niveau:

Erhvervsakademigraden (AK)	
	Personer der opnår Erhvervsakademigraden (AK)
Viden	• Skal have viden om erhvervets/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis • Skal kunne forstå begreber og metoder samt kunne reflektere over erhvervets anvendelse af begreber og metoder
Færdigheder	• Skal kunne anvende et alsidigt sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for erhvervet • Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder • Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal inden for erhvervet/fagområdet kunne håndtere udviklingsorienterede situationer • Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang • Skal i en struktureret sammenhæng kunne tilegne sig færdigheder og ny viden i relation til erhvervet
Arbejdsomfang	120 ECTS-point

VVU-graden (AU)	
	Personer der opnår VVU-graden (AU)
Viden	• Skal inden for et specialiseret område have viden om erhvervets/fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis • Skal kunne forstå begreber og metoder • samt kunne reflektere over erhvervets anvendelse af begreber og metoder
Færdigheder	• Skal kunne anvende et afgrænset sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder inden for den valgte specialisering • Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder • Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal kunne håndtere udviklingsorienterede situationer inden for den valgte specialisering • Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang • Skal i en struktureret sammenhæng kunne udvikle egen praksis i relation til specialiseringen
Arbejdsomfang	60 ECTS-point

Grader på bachelorniveau:

Professionsbachelorgraden	
	Personer der opnår professionsbachelorgraden:
Viden	• Skal have viden om professionens/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis • Skal kunne forstå teori og metoder samt kunne reflektere over professionens anvendelse af teori og metode
Færdigheder	• Skal kunne anvende metoder og redskaber til indsamling og analyse af information og skal mestre de færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for professionen • Skal kunne vurdere teoretiske og praksisnære problemstillinger og begrundede de valgte handlinger og løsninger • Skal kunne formidle praksisnære og faglige problemstillinger og løsninger til samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal kunne håndtere komplekse og udviklingsorienterede situationer i arbejds- eller studiesammenhænge • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig ansvar inden for rammerne af en professionel etik • Skal kunne identificere egne læringsbehov og i tilknytning til professionen udvikle egen viden og færdigheder
Arbejdsomfang	210-240 ECTS-point

Bachelorgraden	
	Personer der opnår bachelor-graden:
Viden	• Skal have viden om teori, metoder og praksis inden for et eller flere fagområder • Skal kunne forstå og reflektere over teorier, metoder og praksis
Færdigheder	• Skal kunne anvende et eller flere fagområders metoder og redskaber samt kunne anvende generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne • Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller • Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til både fagfæller og ikke-specialister
Kompetencer	• Skal kunne håndtere komplekse og udviklings-orienterede situationer i studie- eller arbejdsammenhænge • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang • Skal kunne identificere egne læringsbehov og • strukturere egen læring i forskellige læringsmiljøer
Arbejdsomfang	180 ECTS-point

Diplomgraden	
	Personer der opnår diplomgraden:
Viden	• Skal inden for et specialiseret område have viden om professionens/erhvervets anvendte teori og metode samt om praksis • Skal kunne forstå teorier og metoder samt kunne reflektere over professionens anvendelse af teori og metoder
Færdigheder	• Skal kunne anvende metoder og redskaber til indsamling og analyse af information, og skal mestre de færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for den valgte specialisering • Skal kunne vurdere teoretiske og praksisnære problemstillinger og begrunde de valgte handlinger og løsninger • Skal kunne formidle praksisnære og faglige problemstillinger og løsninger til samarbejdspartnere og brugere
Kompetencer	• Skal kunne håndtere komplekse og udviklingsorienterede situationer i arbejds-sammenhænge • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig ansvar inden for rammerne af en professionel etik • Skal kunne udvikle egen praksis i relation til specialiseringen
Arbejdsomfang	60 ECTS-point

Grader på kandidatniveau:

Kandidatgraden	
	Personer der opnår kandidatgraden:
Viden	• Skal inden for et eller flere fagområder have viden, som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for et fagområde • Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger
Færdigheder	• Skal mestre fagområdets/ernes videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne • Skal kunne vurdere og vælge blandt fagområdet/ernes videnskabelige metoder, redskaber og generelle færdigheder samt opstille nye analyse- og løsningsmodeller • Skal kunne diskutere professionelle og videnskabelige problemstillinger med både fagfæller og ikke-specialister
Kompetencer	• Skal kunne styre arbejds- og udviklingssituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller • Skal selvstændigt kunne igangsætte og gennemføre fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar • Skal selvstændigt kunne tage ansvar for egen faglig udvikling og specialisering
Arbejdssomfang	120 ECTS-point

Mastergraden	
	Personer der opnår Mastergraden:
Viden	• Skal inden for et specialiseret fagligt/flerfagligt område have viden og forståelse, som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for fagområdet • Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger
Færdigheder	• Skal kunne anvende fagområdets videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for den valgte specialisering • Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller • Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til både fagfæller og ikke-specialister
Kompetencer	• Skal kunne styre og udvikle arbejdsituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar • Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar
Arbejdssomfang	60 ECTS-point

Grader på forskerniveau:

Ph.d.-graden	
	Personer der opnår ph.d.-graden:
Viden	• Skal have omfattende viden på højeste internationale niveau inden for forskningsområdet • Skal have ydet et væsentligt bidrag til udvikling af ny viden og forståelse inden for forskningsområdet på baggrund af videnskabelige undersøgelser
Færdigheder	• Skal mestre de videnskabelige metoder og redskaber samt mestre øvrige færdigheder der knytter sig til forsknings- og udviklingsopgaver inden for området • Skal kunne analysere, evaluere og udvikle nye ideer herunder designe og udvikle nye teknikker og færdigheder inden for fagområdet • Skal kunne tage del i fagområdets internationale diskussioner og formidle videnskabelige nyheder og fremskridt til et bredt publikum
Kompetencer	• Skal kunne tilrettelægge og styre forsknings- og udviklingsopgaver i komplekse og uforudsigelige sammenhænge • Skal på egen hånd kunne igangsætte og indgå i nationalt og internationalt samarbejde om forskning og udvikling med videnskabelig integritet • Skal selvstændigt kunne igangsætte forsknings- og udviklingsprojekter og herigennem frembringe ny viden og nye færdigheder som udvikler forskningsområdet
Arbejdsmfang	180 ECTS-point

7. Anvendte kilder

- Adam, Stephen, Using Learning Outcomes, University of Westminster, June 2004.
- Bologna-følgegruppens arbejdsgruppe om QF, Mod en dansk kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser, Bologna-følgegruppen, januar 2003.
- Bologna Working Group on Qualifications Framework, A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, Ministry of Science, Technology and Innovation, February 2005.
- Danmarks Evalueringsinstitut, Erfaringer med kvalifikationsnøglen, EVA/UVM, 2006.
- EU-kommissionen, Etablering af den europæiske referenceramme for kvalifikationer og livslang læring, 2006.
- Hansen, Hanne Leth og Carlsen, Arne, Rapport om universiteternes arbejde med kompetence- og kvalifikationsbeskrivelser – en kortlægning af kompetencearbejdet på et udvalg af universiteter og fakulteter, 2006.
- Diverse materialer om den irske og den skotske kvalifikationsramme.

Bilag 1

Kvalifikationsniveauer

	Kort videregående niveau	Bachelorniveau	Kandidatniveau	Forskerniveau
Viden og forståelse				
Vidensfeltet	Skal have viden om erhvervets/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis	Skal have viden om teori, metoder og praksis inden for et eller flere fagområder eller professioner	Skal inden for et eller flere fagområder have viden , som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for et fagområde	Skal have omfattende viden på højeste internationale niveau inden for forskningsområdet
Forståelses- og refleksionsniveauet	Skal kunne forstå begreber og metoder samt kunne reflektere over erhvervets anvendelse af begreber og metoder	Skal kunne forstå og reflektere over teorier, metoder og praksis	Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger	Skal have ydet et væsentligt bidrag til udvikling af ny viden og forståelse inden for forskningsområdet på baggrund af videnskabelige undersøgelser
Færdigheder				
Typen af færdigheder	Skal kunne anvende et alsidigt sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for erhvervet	Skal kunne anvende et eller flere fagområdets metoder og redskaber samt kunne anvende generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne eller professionen	Skal mestre fagområdets/ernes videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne	Skal mestre de videnskabelige metoder og redskaber samt mestre øvrige færdigheder der knytter sig til forsknings- og udviklingsopgaver inden for området
Vurdering og beslutning	Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder	Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller	Skal kunne vurdere og vælge blandt fagområdet/ernes videnskabelige metoder, redskaber og generelle færdigheder samt opstille nye analyse- og løsningsmodeller	Skal kunne analysere, evaluere og udvikle nye ideer herunder designe og udvikle nye teknikker og færdigheder inden for fagområdet
Formidling	Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til enten fagfæller og ikke-specialister eller samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne diskutere professionelle og videnskabelige problemstillinger med både fagfæller og ikke-specialister	Skal kunne tage del i fagområdets internationale diskussioner og formidle videnskabelige nyheder og fremskridt til et bredt publikum
Kompetencer				
Handlerummet	Skal inden for erhvervet/fagområdet kunne håndtere udviklingsorienterede situationer	Skal kunne håndtere komplekse og udviklings-orienterede situationer i studie- eller arbejdssammenhænge	Skal kunne styre arbejds- og udviklingssituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller	Skal kunne tilrettelægge og styre forsknings- og udviklingsopgaver i komplekse og uforudsigelige sammenhænge
Samarbejde og ansvar	Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang	Skal selvstændigt kunne igangsætte og gennemføre fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar	Skal på egen hånd kunne igangsætte og indgå i nationalt og internationalt samarbejde om forskning og udvikling med videnskabelig integritet
Læring	Skal i en struktureret sammenhæng kunne tilegne sig færdigheder og ny viden i relation til erhvervet	Skal kunne identificere egne læringsbehov og strukturere egen læring i forskellige læringsmiljøer	Skal selvstændigt kunne tage ansvar for egen faglig udvikling og specialisering	Skal selvstændigt kunne igangsætte forsknings- og udviklingsprojekter og herigennem frembringe ny viden og nye færdigheder som udvikler forskningsområdet

Bilag 2

Beskrivelser af de ordinære videregående grader i Danmark (typebeskrivelser)

	Erhvervsakademigrad (AK)	Professionsbachelorgrad	Bachelorgrad	Kandidatgrad	Ph.d.-grad
Viden og forståelse					
Vidensfeltet	Skal have viden om erhvervs/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis	Skal have viden om professionens/ fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis	Skal have viden om teori, metoder og praksis inden for et eller flere fagområder	Skal inden for et eller flere fagområder have viden , som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for et fagområde	Skal have omfattende viden på højeste internationale niveau inden for forskningsområdet
Forståelses- og refleksionsniveauet	Skal kunne forstå begreber og metoder samt kunne reflektere over erhvervs anvendelse af begreber og metoder	Skal kunne forstå teori og metoder samt kunne reflektere over professionens anvendelse af teori og metode	Skal kunne forstå og reflektere over teorier, metoder og praksis	Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger	Skal have ydet et væsentligt bidrag til udvikling af ny viden og forståelse inden for forskningsområdet på baggrund af videnskabelige undersøgelser
Færdigheder					
Typen af færdigheder	Skal kunne anvende et alsidigt sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for erhvervet	Skal kunne anvende metoder og redskaber til indsamling og analyse af information og skal mestre de færdigheder der knytter sig til beskæftigelse inden for professionen	Skal kunne anvende et eller flere fagområders metoder og redskaber samt kunne anvende generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne	Skal mestre fagområdets/ernes videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for fagområdet/erne	Skal mestre de videnskabelige metoder og redskaber samt mestre øvrige færdigheder der knytter sig til forsknings- og udviklingsopgaver inden for området
Vurdering og beslutning	Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder	Skal kunne vurdere teoretiske og praksisnære problemstillinger og begrunde de valgte handlinger og løsninger	Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller	Skal kunne vurdere og vælge blandt fagområdets/ernes videnskabelige metoder, redskaber og generelle færdigheder samt opstille nye analyse- og løsningsmodeller	Skal kunne analysere, evaluere og udvikle nye ideer herunder designe og udvikle nye teknikker og færdigheder inden for fagområdet
Formidling	Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne formidle praksisnære og faglige problemstillinger og løsninger til samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til både fagfæller og ikke-specialister	Skal kunne diskutere professionelle og videnskabelige problemstillinger med både fagfæller og ikke-specialister	Skal kunne tage del i fagområdets internationale diskussioner og formidle videnskabelige nyheder og fremskridt til et bredt publikum

Kompetencer					
Handlingsrummet	Skal inden for erhvervet/fagområdet kunne håndtere udviklingsorienterede situationer	Skal kunne håndtere komplekse og udviklingsorienterede situationer i arbejds- eller studiesammenhænge	Skal kunne håndtere komplekse og udviklingsorienterede situationer i studie- eller arbejdssammenhænge	Skal kunne styre arbejds- og udviklingssituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller	Skal kunne tilrettelægge og styre forsknings- og udviklingsopgaver i komplekse og uforudsigelige sammenhænge
Samarbejde og ansvar	Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig ansvar inden for rammerne af en professionel etik	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang	Skal selvstændigt kunne igangsætte og gennemføre fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar	Skal på egen hånd kunne igangsætte og indgå i nationalt og internationalt samarbejde om forskning og udvikling med videnskabelig integritet
Læring	Skal i en struktureret sammenhæng kunne tilegne sig færdigheder og ny viden i relation til erhvervet	Skal kunne identificere egne læringsbehov og i tilknytning til professionen udvikle egen viden og færdigheder	Skal kunne identificere egne læringsbehov og strukturere egen læring i forskellige læringsmiljøer	Skal selvstændigt kunne tage ansvar for egen faglig udvikling og specialisering	Skal selvstændigt kunne igangsætte forsknings- og udviklingsprojekter og herigennem frembringe ny viden og nye færdigheder som udvikler forskningsområdet
Formelle forhold					
ECTS	120 ¹	210-240 ²	180 ³	120 ⁴	180
Adgangskrav	Gymnasial eksamen eller relevant erhvervsuddannelse	Gymnasial eksamen eller relevant uddannelse eller optagelsesprøve	Gymnasial eksamen	Adgangsgivende bacheloreksamen	Kandidateksamen
Videreuddannelse	Diplom, visse professionsbachelor-uddannelser og visse bacheloruddannelser med brobygningsforløb	Visse kandidat-uddannelser evt. med brobygningsforløb, master og diplom	Kandidat-uddannelser, master og diplom	Ph.d. og master	-
Institutions-type	Erhvervsakademier under Erhvervsskoler	Centre for videregående uddannelser (CVU), enkeltstående videregående uddannelsesinstitutioner, erhvervsskoler og universiteter	Universiteter	Universiteter	Universiteter
Vidensbasen		Professions- og udviklingsbaseret	Forskningsbaseret	Forskningsbaseret	Forskning

¹ Uddannelserne skal i almindelighed være to år som heltidsuddannelser

² Uddannelsen indeholder praktik svarende til mindst 30 ECTS.

³ Der kan godkendes propædeutisk undervisning i tilknytning til bacheloruddannelsen i et omfang svarende til højst 60 ECTS. I forbindelse med enkelte uddannelser kan det godkendes, at uddannelsens omfang overstiger 180 ECTS grundet lønnet praktik.

⁴ For kandidatuddannelser, som tilrettelægges med henblik på undervisning i de gymnasiale uddannelser, kan det godkendes, at uddannelsen forlænges med 30 ECTS, når tilvalget ligger uden for det centrale fags område. Enkelte kandidatuddannelser er godkendt til have et omfang svarende op til 180 ECTS.

Bilag 3

Beskrivelser af de videregående grader under videreuddannelsessystemet for voksne i Danmark (typebeskrivelser)

	VVU-grad (AU)	Diplomgraden	Mastergraden
Viden og forståelse			
Vidensfeltet	Skal inden for et specialiseret område have viden om erhvervets/fagområdets anvendte teori og metode samt om praksis	Skal inden for et specialiseret område have viden om professionens anvendte teori og metode samt om praksis	Skal inden for et specialiseret fagligt/flerfagligt område have viden og forståelse, som på udvalgte områder er baseret på højeste internationale forskning inden for fagområdet
Forståelses- og refleksionsniveauet	Skal kunne forstå begreber og metoder samt kunne reflektere over erhvervets anvendelse af begreber og metoder	Skal kunne forstå teorier og metoder samt kunne reflektere over professionens anvendelse af teori og metoder	Skal kunne forstå og forholde sig kritisk til fagområdets/ernes viden samt kunne identificere videnskabelige problemstillinger
Færdigheder			
Typen af færdigheder	Skal kunne anvende et afgrænset sæt tekniske, kreative og analytiske færdigheder inden for den valgte specialisering	Skal kunne anvende metoder og redskaber til indsamling og analyse af information, og skal mestre de færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for den valgte specialisering	Skal kunne anvende fagområdets videnskabelige metoder og redskaber samt mestre generelle færdigheder, der knytter sig til beskæftigelse inden for den valgte specialisering
Vurdering og beslutning	Skal kunne vurdere praksisnære problemstillinger og opstille løsningsmuligheder	Skal kunne vurdere teoretiske og praksisnære problemstillinger og begrunde de valgte handlinger og løsninger	Skal kunne vurdere teoretiske og praktiske problemstillinger og anvende relevante analyse- og løsningsmodeller
Formidling	Skal kunne formidle praksisnære problemstillinger og løsningsforslag til samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne formidle praksisnære og faglige problemstillinger og løsninger til samarbejdspartnere og brugere	Skal kunne formidle faglige problemstillinger og løsningsmodeller til både fagfæller og ikke-specialister

Kompetencer			
Handlingsrummet	Skal kunne håndtere udviklingsorienterede situationer inden for den valgte specialisering	Skal kunne håndtere komplekse og udviklingsorienterede situationer i arbejds-sammenhænge	Skal kunne styre og udvikle arbejdssituationer, der er komplekse, uforudsigelige og forudsætter nye løsningsmodeller
Samarbejde og ansvar	Skal kunne deltage i fagligt og tværfagligt samarbejde med en professionel tilgang	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig ansvar inden for rammerne af en professionel etik	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar
Læring	Skal i en struktureret sammenhæng kunne udvikle egen praksis i relation til specialiseringen	Skal kunne udvikle egen praksis i relation til specialiseringen	Skal selvstændigt kunne indgå i fagligt og tværfagligt samarbejde og påtage sig professionelt ansvar
Formelle forhold			
ECTS	60	60 ^b	60
Adgangskrav	Gymnasial eksamen, erhvervsuddannelse eller grunduddannelse for voksne samt 2 års relevant erhvervserfaring	AK, VVU eller særligt indgangsforsløb samt 2 års relevant erhvervserfaring	Bachelor, professionsbachelor eller diplom samt 2 års relevant erhvervserfaring
Videreuddannelse	Diplom	Master	
Institutions-type	Erhvervsakademier (Erhvervsskoler)	Centre for videregående uddannelser (CVU) og enkeltstående videregående uddannelsesinstitutioner	Universiteter
Vidensbasen		Professions- og udviklingsbaseret	Forskningsbaseret

⁵ HD (erhvervsøkonomisk diplomuddannelse) er en diplom uddannelse som har et omfang på 120 ECTS. Enkelte HD-specialer giver adgang til cand.merc.aud.-uddannelsen på visse betingelser.

Bilag 4

Kommissorium for referencegruppe for dansk kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser

Referencegruppen skal

- forestå udarbejdelse af et revideret udkast til Den danske Kvalifikationsnøgle under hensyntagen til den internationale udvikling på området og de erfaringer, der er indhentet i Danmark enten ved uddannelsesreformer eller pilotprojekter
- lade det reviderede udkast blive drøftet i testpaneler, testseminarer eller lign.
- inden udgangen af januar 2007 aflevere en samlet rapport, der kan danne grundlag for høring.

Referencegruppen sammensættes af repræsentanter for følgende myndigheder og organisationer, som i forvejen deltager i Bologna styregruppen og koordinationsgruppen:

1. Videnskabsministeriet, Universitets- og Bygningsstyrelsen (formandskab)
2. Undervisningsministeriet, Afdelingen for videregående uddannelser
3. Kulturministeriet
4. Danmarks Evalueringsinstitut
5. CIRIUS
6. Rektorkollegiet
7. CVU-Rektorkollegiet
8. Kulturministeriets rektorer
9. Erhvervsakademiernes ledere (udpeget af HFI og Foreningen af skoleledere ved de tekniske skoler)
10. Danske Studerendes fællesråd
11. Akademikernes Centralorganisation
12. Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesorganisation
13. Dansk Industri

Der holdes i øvrigt kontakt til arbejdsmarkedets parter
Referencegruppen kan supplere sig med eksterne eksperter.
Ministeriernes repræsentanter udgør projektets styregruppe.
Styregruppen udpeger en snæver skrivegruppe.

25. august 2006

Bilag 5

Referencegruppens medlemmer:

1. Helle Otte, Videnskabsministeriet, Universitets- og Bygningsstyrelsen (formandskab)
2. Peder Michael Sørensen, Undervisningsministeriet, Afdelingen for videregående uddannelser
3. Charlotte Wilhelmsen, Kulturministeriet
4. Anette Dørge Jessen, Danmarks Evalueringsinstitut
5. Allan Bruun Pedersen, CIRIUS
6. Thorkild Damsgaard, Rektorkollegiet
7. Jørgen Bundgaard Nielsen, CVU-Rektorkollegiet
8. Henrik Oxvig, Kulturministeriets rektorer
9. Søren Clemmensen, Erhvervsakademiernes ledere (udpeget af HFI og Foreningen af skoleledere ved de tekniske skoler)
10. Mads Svaneklink, Danske Studerendes fællesråd
11. Jens Vraa-Jensen, Akademikernes Centralorganisation
12. Erik Schmidt, Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesorganisation
13. Rasmus Normann Andersen, Dansk Industri

I referencegruppens arbejde har endvidere deltaget:

1. Anne Marie Ladefoged, Undervisningsministeriet
2. Anne-Kathrine Mandrup, Videnskabsministeriet, Universitets- og Bygningsstyrelsen
3. Mette-Astrid Jessen, Kulturministeriet
4. Mogens Berg, Videnskabsministeriet, Universitets- og Bygningsstyrelsen
5. Tue Vinther-Jørgensen, Danmarks Evalueringscenter.

Anne-Kathrine Mandrup, Mogens Berg og Tue Vinther-Jørgensen har udgjort skrivegruppen.

Bilag 6

Referencegruppens konsultationer

Referencegruppens skrivegruppe har undervejs i processen konsulteret følgende:

Ad begrebsapparat:

Sabine Kirchmeier-Andersen, direktør, DANSK SPROGNÆVN

Hanne Leth Andersen, professor, ph.d., Center for Undervisningsudvikling, Det humanistiske og det teologiske Fakultet, AU

Claus Nygaard, lektor, CBS Learning Lab

Ad evaluering og anerkendelse:

Anette Dørge Jensen, EVA

Trine Danø, EVA

Christel Sølvhjem, EVA

Anne Stærk, CIRIUS

Allan Bruun Pedersen, CIRIUS

Ad studieordningsarbejde:

Ole Hammerich, Naturvidenskab, Københavns Universitet

Hans Sjöström, Sundhedsvidenskab, Københavns Universitet

Thorkild Damsgaard Olsen, Humaniora, Københavns Universitet

Lars Schøtt Hansen, Frøbelseminariet

Inger Birthe Bjørklund, fysioterapeutuddannelsen, CVU Øresund

Arne Steen Sørensen, BEC Business

Jørn Vestereal, TietgenSkolen

Ad arbejdsmarkedsinformation:

Sarah Gade Hansen, Dansk Industri

Marianne Dissing, Finanssektorens Arbejdsgiverforening

Thomas Christensen, Ledernes Hovedorganisation

Erik Schmidt, FTF

Mia Gertz, Dansk Sygeplejeråd

Søren Petersen, Finansforbundet

Vivian S. Olsen, Handelsskolernes Lærereforening

Birgit Bangskjær, AC

Tina Jacobsen, DJØF

Jørgen Christian Nielsen, Kommunikation & Sprog

Jens Vraa-Jensen, DM

Poul Tiedemann, C3